

УШАБТИ ФИГУРИНА ИЗ ЈЕВРЕЈСКОГ ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА

Данијела Стефановић и Бранислав Анђелковић,

Филозофски факултет, Београд

У прилогу се, поред детаљне дескрипције, по први пут ишчитава хијероглифски натпис и даје могући хронолошки распон ушабти фигурине из легата Хинка Ледерера у Јеврејском историјском музеју у Београду, отварајући уједно и питање њене аутентичности.

Кључне речи: ушабти, Тутмес III, Рамзес II, Озирис, Египат, Ледерер.

Премда број староегипатских предмета у музејима и збиркама Србије није знатан, ретки су покушаји да се овај невелики корпус у целини систематизује (cf. Анђелковић 1991) и научно обради, чиме је ускраћена како могућност његове шире валоризације, тако и периодична, у египтологији и археологији генерално, пожељна критичка ревизија. Корак ближе таквом постигнућу учинићемо и овим прилогом, презентујући стручној јавности ушабти фигурину из Јеврејског историјског музеја у Београду.¹

Сарадња Јеврејског историјског музеја са београдском колекционаром Хинком Ледерером, чији откупљени предмети се данас налазе у више музеја, започела је 1957, кулминишући отварањем његовог легата 1976. Од укупно 114 предмета (Бошковић 1978) археолошких је 7, међу којима и једна ушабти фигурина.

Ушабти (*ushabti*, *shabti*, *shawabti*) фигурине развиле су се током Средњег царства из фунерарних статуета и модела Старог царства, а сврха њиховог прилагања у гробницу била је да у загробном животу одмењују покојника у вршењу пољопривредних и осталих неопходних радова,

¹ Захваљујемо госпођи М. Михаиловић, Управници Јеврејског историјског музеја у Београду, на љубазној дозволи да предмет публикујемо.

којих човек, очито, није био поштеђен ни на другом свету. Оне би се, у име покојника, одазивале, тј. одговарале (одатле име *ushabti* – онај који се одазива, који одговара) позиву на рад, а по потреби би двориле и самог покојника. Постоји више форми текста који се јавља на овим фигуринама, врло често је то Поглавље 6 тзв. Египатске књиге мртвих, мада има и неисписаних примерака. Број фигурина у појединачној гробници варирао је од 1, преко 365 – за сваки дан у години по једна, до чак 700. Фигурине су обично носиле нешто од оруђа и других потребних ствари, нпр. мотику, пијук, кесер, корпу за песак или врећу са семеном, посуду са водом и сл.

О провенијенцији ушабти фигурине о којој овде говоримо нема података. У питању је мумиформна фигурина у стојећем ставу (таб. I) са рукама прекрштеним на грудима (cf. Schneider 1977: fig. 12:29) у којима држи по трорепо млатило. Репови млатила су попречном свезом, иначе сасвим уобичајеном када се ради о мотици, али функционално нелогичном код млатила, спојени са дршком, што је уједно и први од детаља који доводе у сумњу аутентичност фигурине. На лепо уређеној коси је марама, спреда формирана у облику крила. Обрве су представљене тракастим рељефним низом. Подбрадак и предњи део врата су пренаглашени, донекле одајући утисак да замењују недостатак церемонијалне браде. На горњем делу груди је украсни дворедни овратник. Висина фигурине је 14,2 cm, максимална ширина (лакатни предео) 4,62 cm, а максимална дебљина (код стопала) 3,83 cm. Инвентарски број 365. Прелом, који се укосо простирао од десне подлактице ка средини леве надлактице фигурине, је саниран. Лева шака, леви и десни вршак прамења косе, делимично су олупани. Фигурина је, по свему судећи, израђена од кречњака,² са браон-мрким површинским премазом. Полеђина фигурине је у горњем делу релативно заравњена, а у доњем заобљена.

Урезани хијероглифски текст распоређен је у шест хоризонталних редова који се читају с десна на лево, док се један ред вертикалног текста налази на горњем делу стопе. На грудима ушабтија исписан је у картушу *praenomen* Тутмеса III – Менхеперра.

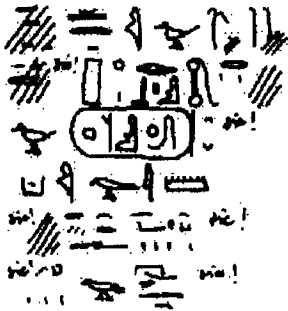
² Захваљујемо др В. Јовићу, Рударско-геолошки факултет, на идентификацији материјала.

Натпис на грудима: Картуш ←↓

Mn-hpr-rꜥ
Менхеперра

Главни текст: ←↓

1) /// *hṯp* [*di nsw*]^a *Wsir Šw*^{б?} *mꜣꜥ hrw*^д

/// Понуда [коју даје владар] за Озирис Шуа, ? праведног гласом

^a Познати су примери текстова на ушабти фигурама који започињу *hṯp di nsw* формулом још из времена Средњег царства (Petrie 1912: pl. 30). *hṯp di nsw* формула потврђена је и на ушабтијама из XVIII и XIX династије (Petrie 1974: 3).⁴

³ Како напомиње Selem (1969: 126, 129, 131-132) у каснијим епохама, поготову римској, масовно су произвођене копије ушабти фигурина из претходних времена, нарочито из периода Новог царства, стога он, с правом, не сматра да су ушабти фигурине из збирке музеја у Сплиту које такође носе на грудима картуш са престоним именом *Mn-hpr-rꜥ* заиста и настале у време XVIII династије, већ се вероватно ради о знатно каснијим примерцима. Носећи картуше са именима владара из старијих периода, ове, боље или лошије урађене, копије дистрибуисане су просторима римског културног круга. Ушабти фигурина са картушем *Mn-hpr-rꜥ*, пронађена у Тангеру, произведена у некој од радионица за серијску производњу ушабтија са картушима владара из "славних епоха" (Selem 1969: 132 n. 16, 133 sl. 1) донекле је слична примерку из Јеврејског историјског музеја. Сличност у изради поменутих ушабтија, међутим, не мора бити потврда њихове аутентичности.

⁴ На ушабтијама је могло да буде исписано и само име покојника и заупокојна формула упућена Озирису са којим се покојник идентификовао (cf. Hayes 1959: 327). Уколико би фигурина, о којој је у овом прилогу реч, била аутентична, текст исписан на њој припадао би, у односу на типологију натписа, ушабтијама са именом покојника и *hṯp di nsw* формулом за Озириса. О типологији текстова на ушабти фигурама видети: Petrie (1974: 5-10); Speleers (1932: 78-155).

⁶ Ranke, PN, I 325/5. Знак ꝛ (G6) исписан је супротно од смера текста.

^u U31? Ако је у питању занимање покојника, *rth* – “пекар” (Wb II 459/18), неуобичајен је редослед елемената на натпису. Очекивано је да се лично име нађе после, а не пре занимања. Знак може бити и позно писање *m* (Wb II 1 ff.)

^a Ради поређења видети: Petrie (1974: pl. 9: 87); Reiser-Haslauer (1992: 8/1).

2) [*i wš*]b[*ty*]^a *Wsr kbh*^b *r*

[О уштаби] Озирисе, изли воду за

^a Могуће читање. Хијероглифи су недовољно видљиви.

^b W₁₆ꝛ?

3) *sš* [R^c] *Wsr-mšt-r^c štp n r^{ca} hmwt-wšs.t* (?)^b

сина [Pa], Усерматра Сетепенреа,

^a У картушу *praenomen* Рамзеса II.

^b Cf. Wb V 379/6.

4) [*n*] *kš* [*n*] *Šw imn*[*y.t*?]^a

[за] ка Шуа, (ради то) свакодневно.

^a Wb I 83/10

5) *ir.f t* ?^a *ir.f t* ?^b

/// он меси хлеб? ///

^a Нечитко

^b Нечитко

6) *pw*?^a *Šw*?^b *hn*?^c///

// Овог Шуа, пренеси ///

^a Нечитко.

^b Ако је у питању име покојника, написано је у скраћеној форми. Изостављено је G6

^c Нечитко. Могуће је да је у питању *hn* (cf. Petrie 1974: pl. 9: 86H).

Натпис на стопи: ←↓

Imny.t

свакодневно

Потражња за египатским старинама рано је надмашила понуду тржишта, што потврђује и тврдња из 1868. како “египатске старине бивају све то ређе и теже се набављају” (Mirnik i Uranić 1996: 207). Име, у народу популарног владара-хероја, Тутмеса III из 18. династије Новог царства, које се јавља и на овој ушабти фигурини, сматрано је веома моћним, те одатле и његово често исписивање и у свим периодима након фараонове смрти (cf. Hall 1913: XXXVI). Присутно је и име Рамзеса II, владара 19. династије. Све то би, уз поменуто постојање античких копија, могло додатно да отежа покушај прецизнијег датовања. Укупно узевши, наведени елементи ушабти фигурине тешко да дозвољавају сигурност по питању аутентичности, која је, судећи по изради, натпису, начину и времену набавке, веома спорна.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Анђелковић, Б. 1991 Археолошки материјал блискоисточног порекла у Србији, *Гласник Српског археолошког друштва* 7: 67-77.
- Бошковић, Х. 1978 *Легаји Хинка Ледерера*. Хабилитациони рад (у рукопису), Библиотека Јеврејског историјског музеја, Београд.
- Hall, H.R. 1913 *Catalogue of Egyptian Scarabs, Etc., in the British Museum*, Vol. I, London.
- Hayes, W. 1959 *The Scepter of Egypt I*, London.
- Mirnik, I. i Uranić, I. 1998 Geneza Kollerove egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu, u *Naš muzeum: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog prigodom proslave 150 godina od utemeljenja Hrvatskoga narodnog muzeja u Zagrebu 1846-1996, Zagreb, 12-14. studenoga 1996*, ur. J. Balabanić, K. Krizmanić i M. Vuković, Zagreb, 197-210.
- Petrie, F. 1912 *The Labyrinth, Gerzeh and Mazghuneh*, London.
– 1974 *Shabtis*, London.
- Reiser-Haslauer, E. 1992 *Uschebti II, Kunsthistorisches Museum Wien*, Lieferung 8, Corpus Antiquitatum Aegyptiacarum, Mainz/Rhein.
- Selem, P. 1969 Egipatski šabuti i amuleti u Arheološkom muzeju u Splitu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 63-64: 125- 144.
- Schneider, H. D. 1977 *Shabtis*, Leiden.
- Speleers, L. 1932 *Les Figurines funéraires égyptiennes*, Bruxelles.

УДК: 73.032.5.046.1:069.013(=924:497.111)

DANIJELA STEFANOVIĆ AND BRANISLAV ANĐELKOVIĆ

THE SHABTI FIGURINE FROM THE JEWISH HISTORICAL
MUSEUM IN BELGRADE

Summary

The *shabti* (pl. I) Jewish Historical Museum object number 365, was presented to the museum in 1976 by the art & antiquities dealer, and collector, Hinko Lederer of Belgrade. A standing mummiform figurine of limestone, dark-brown colored surface, with arms crossed (cf. Schneider 1977: fig. 12:29) holds a three-tailed flail in each hand. The detail that these implements have a bridge between the handle and the tails, usual to hoes (that *shabtis* frequently hold) but unusual and illogical to flails, points out that the figurine was made without the real knowledge of what it represents. Height 14.2 cm; maximum width 4.62 cm; and maximum depth 3.83 cm. There is a cartouche containing royal prenomen Menkheperra of Thutmose III amid the chest. The *shabti* also bears a hieroglyphic text in 6 horizontal rows, as well as one vertical column at the foot. A cartouche containing royal prenomen Usermaatra Setepenra of Rameses II is in the third row. The hieroglyphic text contains the name of the deceased, Shu the baker, a funerary formula summoning Osiris and an unusual form of the *shabti* spell. Despite somewhat similar, probably Roman period *shabti*, which is said to be found in Tangeria (Selem 1969: 132-133, fig.1) we tend to believe that the authenticity of the Jewish Historical Museum piece, including the option that it was produced in the Roman period, is very questionable.

31. 01. 2002.

Ушабти
Shabti